

29. okt 2019

Tarkade Linnade Klubi kohtumine

Valga raekoda, Eesti

Päevakava:

- 11.00 Start Tartust
- 12.00 Kogunemine Valga raekojas ja vallavanem Margus Lepiku tervitussõnad, kerge eine
- 12.30 Tartu Energia 2030+ tegevuskava tutvustamine ja arutelu (Marek Muiste)
- 14.30 Elamumajandus ja muinsuskaitse Valgas (ehitus- ja planeerimisteenistuse juhataja Urmas Möldre, arhitekt Jiri Tintera)
- 15.30 Ühine arutelu kõigi linnaesindajatega
- 16.00 Tutvumine Valga keskväljaku, ValgaValka piiriülese linnasüdame arenduse ning taastamisel oleva Kuperjanovi 12 arhitektuurimälestisega, mida renoveeritakse üürimajade programmi vahenditest (arhitekt Jiri Tintera).
- 17.00 Lõpetus, sõit Tartusse

Osalejad:

Nimi	KOV / organisatsioon
Andrus Freienthal	Tapa
Egle Tamm	Tartu
Mati Raamat	Tartu
Mikk Järv	Elva
Põim Kama	Valga
Marek Muiste	TREA
Merit Tatar	IBS, Tartu
Andra Somelar	IBS, Tartu
Urmas Möldre	Valga
Jiri Tintera	Valga
Lenna Hingla	Valga
Margus Lepik	Valga
Gerli Reiman	Paide
Kert Kaasik	Paide

<https://doodle.com/poll/pp84gxia8uc7d57w>

Kokkuvõte

Tervitussõnad (Margus Lepik, Valga vallavanem)

- Valga tänab osalejaid ja soovib ka edaspidi osaleda ja toetada Klubi kooskäimist ja tegevust.
- Ka Valgal on hetkel palju olulisi tegevusi käimas: luuakse linnaterritooriumi planeeringut ja linna üldplaneeringut, kuhu loodetakse samuti saada tarka ja huvitavat sisendit ning võimalust õppida teistelt.
- On vähetõenäoline, et Valgast kunagi väga rahvarohke piirkond saab või et rahvaarv hakkab kiiresti kasvama, kuigi ajalooliselt on seda juhtunud. Hetkel tasakaalustab negatiivset iivet mõnevõrra sisseränne, aga iga aastaga siiski inimeste arv väheneb.

Merit Tatar (SmartEnCity projekt, Balti Uuringute Instituut)

- Tänu sõnad Valgal Klubi võõrustamise eest! Tegemist on Klubi neljanda kohtumisega, initsiatiiv sai alguse 2018. aasta sügisel. Vt ka siit: <http://tarktartu.ee/tarkade-linnade-klubi/>
- Tarkade Linnade Klubi initsiatiivil oli kaks allikat: suur omavalitsuste poolne huvi sellise vabas vormis foorumi järele ning SmartEnCity projekt, mis toetab kohalike tarkade linnade võrgustike algatamist ja toimimist.
- Meie kohtumised on alati vabas vormis ning fookuses on teemad, mis on kohalikele omavalitsustele olulised.
- Üritame koos käia paar korda aastas ja loodame, et initsiatiiv jääb püsima ka pärast SmartEnCity projekti lõppu ning et sellest foorumist jääb meile hea kooskäimise koht.

Marek Muiste (Tartu Regiooni Energiaagentuur, Tartu Energia 2030+ üks koostaja)

- Tartlaste unistuste linnas liikleksid inimesed, kui neil oleksid vajalikud võimalused selleks loodud: 39% rattaga, 23% jala, 23% bussiga ja vaid 13% autoga. Tegelikuses sõidavad 46% inimestest autoga ja ainult 8% sõidavad jalgrattaga (Allikas: Tartu liikuvusuuring). Samuti tuleb meeles pidada hooajalisust (jalgsi ja rattaga pole võimalik südatalvel tihti liigelda) ning vahemaade suurust (valglinnastumise tõttu on vahemaad inimeste elu- ja töökohtade vahel suurenenud).
- Kasvav trend on valida elamiseks ja töötamiseks just selline linn, kus on inimesele sobiv infrastruktuur ja võimalused olemas, nt head kergliiklusteed, tasuta ühistransport jpm.
- Kui kõrvutada sõiduautokasutuse vähendamist mõjutavaid tegureid Tartus ja Tartu lähiümbruses, siis on kõige olulisemad tegurid kiiremad ühistranspordiühendused, korras kõnni- ja liikumisteed jmt ehk vajadused on laias laastus samad nii Tartus kui lähiümbruses.
- Tartu 'jalajalg' on Eesti mõistes võrdlemisi väike, samas pole Tartu puutumata riiklikest probleemidest: raiskav majandus, must energia (põlevkivi), kasvav autostumine, kehv jäätmemajandus jne.
- Eesti majandus põhineb odaval tööjõul ja odaval keskkonnal ehk madalad keskkonnamaksud, -tasud, -trahvid jne. Olukord on täna muutumas, Eestit enam ei nähta kui odavat riiki (nii keskkonna kui tööjõu mõistes) ning ka majanduse süsinikintensiivsus on olnud viimase kümne aasta jooksul langustrendis. Samas rõhutatakse kuulajate seast, et Eestil ei lähe piisavalt hästi – isegi 10% suurune majanduskasv on Eesti jaoks liiga väike. Otsustada saab nt ka elumajandust vaadates – alla poole nõukogudeaegsetest majadest on renoveeritud, aga peaksid olema enamus, kuid selleks pole raha.
- Suur probleem on nt elumajanduse olukorra parandamine väljaspool Tartut ja Tallinat – pank ei anna laenu väikeste piirkondade ühistutele. Üks lahendus oleks riiklik kommertspank, mis toetaks ka väljaspool majanduslikult „atraktiivseid“ piirkondi inimeste teenendamist.
- Tartu on eelnevalt teinud Säästva energiamajanduse tegevuskava aastal 2015, uus energiakava lisab ka kliimamõõtme, kuna on näha, et kliimamuutused mõjutavad samuti juba igapäevaelu.

- Tapa kaasava eelarve suurus on palju väiksem kui Tartu oma (20,000 vs 100,000 eurot ideele), aga seda saaks ikkagi kasutada inimeste meelsuse kompamiseks, nt Tartu võiduudee see aasta oli investering rattateedesse – näitab inimeste soovi ja valmisolekut kergliigelda.

Arutus osalejad on päri, et erinevat tüüpi liikumisviiside suurendamiseks on vajalik investeerida parematesse jalgrattateedesse, kuid peamine on siiski tegeleda inimeste hoiakute muutmisega. Enamike Eesti omavalitsuste probleem on raha puudus, ei saa tegeleda suuremate arendusprojektidega.

- Samas ei saa ka rattasõidu populaarsust ainult ilmastikutingimustega siduda, nt Roomas on jalgrattakasutus palju väiksem kui Helsingis.
- Tartu energia- ja kliimakava põhineb SECAP metoodikal (*Sustainable Energy and Climate Action Plan*) ja töötab ühise visiooni põhjal: „Tartu on hea energiaga targalt arenev kogukond ja roheline teerajaja“. Lisaks SECAP metoodikale, kasutatakse ka SmartEnCity projekti tulemusi (D4.1, D4.2), Linnapeade Pakti dokumente, erinevaid energiatõhususe ja säästlikkuse juhiseid ja juhendeid. Metoodika kohta saab iga linnavalitsus uurida ka SmartEnCity kodulehelt (<https://smartencity.eu/outcomes/public-papers/>). Seal on ja tekivad juurde väga head ja selged juhised, kuidas alustada integreeritud energiaplaneerimisega, kuidas olemasolevaid andmeid koguda ja analüüsida, kuidas kaasata vajalikke osapooli ning milliseid lahendusi kaaluda. Vt ka <https://smartcitynetwork.eu>
- Energiakava kokkupanek on samuti kodanikke kaasav (vaata tööetappe <https://www.tartu.ee/et/tartu-energia-2030>): kõigile avatud visioonitöötoad, kuus ekspert-töörühma, strateegia ja tegevuskava avalikud esitlused ning kohalike ja organisatsioonide kaasamistegevuste ümarlaud.

- Suurim toetusviis energiakavale on vabatahtlikud kohustused: erineva toetusastmega toetuslepingud, mida saavad allkirjastada nii organisatsioonid kui ettevõtted, kuid ka korteriühistud ja inividid.

Selle lähenemise peamine eelis ettevõtja jaoks: pakub brandingut, ettevõtte hoolib keskkonnast; samuti luuakse linna poolt kindel põhimõte, kuidas asjad linnas käivad, nt regulatsioonide poole pealt, see annab ettevõttele vajaliku kindluse ja stabiilsuse väliskeskkonna osas – stabiilne ja hästi kirjeldatud mänguruum tulevikuks!

- Tartu eristab energiakava kokku pannes ka teerajajaid: innovatiivseid, säästva suhtumisega ettevõtted ja avaliku või kolmanda sektori organisatsioonid.
- Elektrimobiilsuse edendamine nõuab eelkõige vastavat taristut, nt Tartus enne gaasibusside kasutuselevõttu rajati gaasitankla. Ka elektrisõidukite osakaal Tartus on võrdlemisi suur, eriti elektritaksode näol, neile on rajatud ka SEC projekti raames juurde viis kiirliidijat. Elektritakso arendab SmartEnCity projekti raames lahendust, kus kasutatud elektriautode akusid kasutatakse päikeseenergia laadimisjaamana uute akude laadimiseks.

Tartu teadlik, et energiatarbimine tulevikus suureneb (nt elektriautode pealetung) – on analüüsitud võimsusi ja tehtud korralikke plaane koostöös Elektrileviga.

Tartu tegeles põhjalikult ka Annelinna parkimislahendustega, tihe koostöö ühistutega, 5 stsenaariumi – kohad majade lähedal kombineeritud kaugemal asuvate suuremate linna toel rajatud parkimisaladega.

- Kas tuumaenergia võiks olla lahendus? Nõukogude aegsete reaktoritega on palju probleeme, aga Skandinaavias kasutatakse neid palju ning ka mitmed osalejad pooldavad tuumaenergia kasutuselevõttu – samas osad on ka vastu, peamised argumendid on võimalik tuumareostus, katastroofioht, kogukonna vastuseis ja negatiivne kuvand piirkonnast.
- Osalejad nõustuvad, et energia on teema, mis vajab eelkõige riiklikku lahendamist.
- Valga jaoks on paljud tavalised teemad nagu tervishoid ja teenused palju keerulisemad, kuna neid tuleb lahendada kahe riigi koostöös.
- Häid näiteid ka Paldiski arengutest – tuleb suurelt mõelda ja koostöö energia valdkonnas on võimalik (tuuleenergia, LNG, hüdroenergia plaanid).

Elamumajandus ja muinsuskaitse kahanevas Valgas (Jiri Tintera, Valga valla arhitekt)

- Valga rahvaarv kahaneb iga aasta ja nii paljudes teistes Eesti linnades. Palju minnakse Tallinnasse ja teistesse atraktiivsematesse piirkondadesse.
- Valga üks põletavamaid probleeme on tühjaks jäänud kortermajad: kokku on linnas 379 kortermaja, rohkem kui pooled korteritest on tühjad 34. majas, mahajäetud on 45 maja.
- Need alakasutatud või majajäetud kortermajad on: peaaegu pooled puidust, nad on tüüpiliselt 19. saj. lõpul ja 20. saj. alguses ehitatud, keskkütteta, vannitubadeta. Suur osa neist asub ka kesklinnas, muinsuskaitse alal. Oluline on märkida, et kindlasti ei tohi muinsuskaitse all olemist seostada alakasutusega – isegi kui need majad poleks kaitse all, ei võetaks neid ilmtingimata kohe kasutusele.
- Peamine eesmärk peaks olema kinnisvara väärtust tõsta.
- Samas elukeskkonna kvaliteet mõjutab elanike arvamust oma linnast – ebameeldiv linnaruum vähendab inimese usku oma kodulinna toimimisse, vähendab kodanikuaktiivsust ja vähendab valmidust panustada keskkonna kaitsmisse, säilitamisse jne.
- Valga kava probleemi vähendamiseks: uue üldplaneeringu koostamine, linnaruumi korrastamine (Valga-Valka linnaruumi ühendamine), mälestiste restaureerimine (endine vene gümnaasium kolitakse ümber ja vana hoone lammutatakse), kortermajade lammutamine (sh objekte muinsuskaitsealal) ja aktiivne eluasemepoliitika.

Lammutamiseks taotletakse toetust Kredexist (hoone peab olema KOV omandis); samuti Kredexist renoveerimise toetused

Sotsiaalmajade rajamine (täidetakse „auku“, mida erasektor juba 30 aastat ei täida)

Rahandusministeeriumi pilootprojekt tegeleb lammutamisega kaasnevate juriidiliste probleemide „läbimängimisega“.

Muinsuskaitseamet oluline partner.

Poliitiline tugi (volikogu) on äärmiselt vajalik. Vaja teha jõulist selgitustööd kõikide osapoolte seas!

- Peamised raskused elamumajandusega seotult, eriti korteri äravõtmise ja majade lammutamisega seotult: suur ajakulu ja inimressursi puudus, omandiga seotud piirangud, laenude ja võlgadega koormatud pinnad jne. Ühe kortermaja äravõtmisega seotud protsess on umbes ühe aasta pikkune, kuna iga omanikuga tuleb eraldi rääkida jne.
- Valgas on ka mitmeid tublisid korteriühistuid, kes rekonstrueerivad oma maju – ka KredExi uued tingimused soosivad väljaspool Tartut ja Tallinnat asuvaid maju. Samuti on siin lumepalliefekt, st kui üks maja juba renoveerib, siis naabrid soovivad ka.
- Valga uus linna- ja vallaplaneering teeb linn ise, analüüsid (nt TREA käest tellitud kortermajade uuring) ja konsultatsioonid ostetakse sisse. Planeeringu eskiisi tahaksid avalikustada selle aasta sees veel, kasutatakse ArgGISi.

Ühine arutelu

- Otepää linnal pole sarnaseid elamumajanduse probleeme nagu Valgal, küll aga on Otepää vallas palju probleemseid piirkondi.
- Hoolimata levinud arvamustest on Otepää sissetulekud suvel kordades suuremad kui talvel.
- Küsimusi tekitab ka riigi investeringute suurus: Käärikule ja Tehvandisse on väga palju investeeritud, samas nt rongiühendust Elva ja Tartu vahel ei suudeta hoida toimivana.
- Kaugkütet on ka Valgas propageeritud ja linna majad liidetud, aga elanikud olid tugevalt vastu. Sama probleem on ka Tartus, nt Karlova linnaosas keeldutakse pigem kaugküttest, kuigi puudega kütmise

tõttu on õhukvaliteet kehv – pigem pannakse õhksoojuspumpasid, mis jällegi pole muinsuskaitsealal maja fassaadidel lubatud.

- Valga-Valka paljud inimesed töötavad Eestis, mistõttu nad on sisse kirjutatud Valgas, kuigi elavad tegelikult Valkas (Eestis on paremad pensionid, soodsamad tööjõumaksud jmt).
- Valga keskvaljaku renoveerimine – Valgal oli see eelis, et väljak rajati tühja kohta (ajalooliselt oli see küll keskpunkt).

Paidel on sama probleem keskvaljaku renoveerimisega, kohalikud ettevõtjad tõrguvad, kuna kaotatakse parkimiskohti. Kuressaarel oli sama probleem, Paidel soovitatakse nendega rääkida.

- Valga hakkab samuti Urbacti projekti raames kahte tänavat renoveerima (parkimist vähemaks, kõnniteed laiemaks), sooviksid teadmisi, kuidas kodanikke sellesse projekti ja planeeringusse kaasata.
- Üks viis enne investeringute tegemist, mis nõuavad linnaruumi muudatusi ja inimeste harjumuste muutmist, on teha nn testperioode, sulgeda mingiks lühemaks perioodiks kõnealune piirkond autodele või muuta seal liikumisviise ja vaadata, mis on reaalne mõju seal asuvatele ettevõtetele, inimeste arvamus jne. – **ajutised sekkumised**.
- Elvas oli sama probleem peatänava renoveerimisega, poodidesse sissepääs oli raskendatud. Linn kutsus kokku poodnikud ja majade omanikud ning kutsus omanikke üles renti vähendama, kuna pärast renoveerimist kinnisvara väärtus niiehknaa tõuseb (Elvas oli tõus lausa hüppeline). Samas tuleb arvestada, et ühtegi asja ei saa ümber ehitada, ilma et keegi ajutiselt kannataks. Ka teiste linnade praktika mujal on näidanud, et sageli on alguses vastuseis muudatustele suur, kuid hiljem on elanikud ja osapooled sekkumisega väga rahul.